

**LUONTOAIHEET RIITTA MEURMANIN KOKOELMAN
VENÄJÄNKARJALAISTEN KÄSPAikkoJEN KORISTEKU-
VIOISSA**

Tiia-Maria Hallikas
Kandidaatintutkielma
Taidehistoria
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rintutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurintutkimuksen laitos
Tekijä Tiia-Maria Hallikas	
Työn nimi Luontoaiheet Riitta Meurmanin kokoelman venäjänkarjalaisten käspaikkojen koristekuvioissa	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 40
Tiivistelmä <p>Kandidaatintutkielma käsittelee Riitta Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisissa käspaikoissa esiintyviä kirjottuja kuva-aiheita. Nämä käspaikat on valmistettu 1800-luvun lopun ja 1900-luvun lopun välisenä aikana. Meurmanin käspaikkakokoelma on lahjoitettu Suomen ortodoksiselle kirkkomuseo Riisalle vuoden 2021 lopussa. Tutkielmassa käytettävä alkuperäisaineisto on saatu Riisasta ja rajattu koskemaan 22 Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaista käspaikkaa.</p> <p>Tutkimuskysymyksiä ovat: mitä luontoon liittyviä kuva-aiheita Riitta Meurmanin kokoelmassa esiintyy ja mitä nämä kuva-aiheet merkitsevät. Aineistoa tarkastellaan tapaustutkimuksen näkökulmasta hyödyntäen Warburgin koulukunnan käsityksiä kuvista ja niiden vaellusreiteistä sekä Panofskyn ikonografista menetelmää. Tutkielma selvittää Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisten käspaikkojen kuva-aiheita paneutumatta yksityiskohtiin, mutta käsittelee kattoteemoja yleisellä tasolla. Tutkielman loppupuolella tarkastellaan kahden käspaikan epäselväksi jääviä kuva-aiheita, jotka esimerkkien perusteella tunnistetaan linnuiksi.</p> <p>Tutkielmassa on tullut ilmi, että Venäjän Karjalaisissa käspaikoissa käytetty kuvasto on kulkeutunut Venäjän Karjalaan pääosin suomalais-ugrilaisilta kansoilta, Lähi-Idästä ja Venäjältä. Karjalaiset ovat muokanneet näistä omanlaisensa, saaden innoitusta heitä ympäröivästä luonnosta ja kansanperinteestä. Venäjän Karjalassa suosittuja luontoaiheita ovat olleet erilaiset puut, erityisesti elämänpuut, kukat ja kasviornamentiikkaa sekä Karjalalle muutenkin tyyppilliset linnut. Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisissa käspaikoissa korostuu kukkien ja kasviornamentiikan määrä, mikä johtuu niiden suht nuoresta iästä. Vanhempaa perinnettä seuraa erilaiset lintu- ja elämänpuuaiheet.</p>	
Asiasanat käspaikat, rituaalitekstiilit, käsityö, kirjonta, Karjala, ortodoksisuus, symboliikka, ikonografia, luontosuhde	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Aikaisempi tutkimus ja tutkielman lähteet	3
1.2	Menetelmät	3
2	KARJALAISTEN KÄSPAikkojen TAUSTA	6
2.1	Valmistus	7
2.2	Käyttö	8
3	LUONTOAIHEET MEURMANIN KOKOELMAN VENÄJÄN KARJALAISSA KÄSPAikkoissa	10
3.1	Puut ja elämänpuu	11
3.2	Kukka- ja lehtiaiheet	12
3.3	Eläinaiheet, keskiössä linnut	14
3.4	Käspaikkojen OKM3444:26 ja OKM3444:16 kuva-aiheiden tunnistaminen	17
4	PÄÄTÄNTÖ	22
	LÄHTEET	24
	Alkuperäisaineisto	24
	Tutkimuskirjallisuus	24

LIITTEET

1 JOHDANTO

Monilla ihmisillä kaapit ovat täynnä mitä erilaisimpia liinoja ja pyyhkeitä. Tästä huolimatta harvoilta suomalaisilta löytyy kaapin perukoilta käspaikkoja. Käspaikat ovat ortodoksisen kirkon kulttuuripiirissä käytettyjä pyyhkeitä ja liinoja, joita tavataan koko ortodoksisen kirkon vaikutusalueella. Niitä käytetään esimerkiksi ikoniliinoina ja pyyhkeinä. Käspaikat ovat keskimäärin 2–3,5 m pitkiä ja käyttötarkoituksen mukaan noin 40 cm leveitä^{1 2}. Ne on koristeltu vain niiden päistä yleensä noin 30 cm korkeudelta ja yleensä päät ovat identtiset. Keskusta jätetään valkoiseksi ja koristelematomaksi, sillä sen ajatellaan olevan Jumalan aluetta. Käspaikan nimitys tulee sanoista käsi ja paikka, joka tarkoittaa karjalaksi liinaa, pyyhettä³. Eri alueilla⁴ käspaikalle on monia muitakin nimityksiä, riippuen kielestä ja sen käyttötarkoituksesta. Käspaikkojen koristelu ja kuvitus on itse käsityön ohella tarinan kerrontaa, joka tuo esille satoja ja jopa tuhansia vuosia vanhojen symbolien merkityksiä⁵.

Kiinnostuin käspaikoista kesällä 2022 ollessani museologian harjoittelussa Suomen ortodoksisessa kirkkomuseossa Riisassa ja siellä esillä olleen näyttelyn pohjalta. Ohjaajani ehdotti tutkielmani materiaaliksi heille hiljattain saapunutta uutta käspaikkakokoelmaa. Kokoelman oli lahjoittanut käspaikkojen keräilijä ja harrastaja Riitta Meurman. Tutkielmani on ajankohtainen, koska kokoelmaa ei ole vielä ehditty tutkia. Olen rajannut aiheeni 22 Venäjän Karjalasta⁶ peräisin olevaan käspaikkaan, jotka on koristeltu luontoaiheihin. Koko lahjoituskokoelmassa on yhteensä 82 tekstiiliä, joista vain 61 on varsinaisia käspaikkoja.

¹ Käspaikkojen leveys on vahvasti sidoksissa kangaspuiden leveyteen. Rikkaammissa taloissa oli varaa leveämpiin kangaspuihin, minkä takia myös heidän kankaansa olivat leveämpiä. (Tirronen 1979, 3–5).

² Säppi & Oinio 2010, 7: Lukkarinen & Heikkilä-Palo 1995, 7.

³ Säppi & Oinio 2010, 7: Lukkarinen & Heikkilä-Palo 1995, 7.

⁴ Venäjällä ja Ukrainassa käytetään useimmiten nimitystä "рушник" ("rushnik"), joka tarkoittaa "kättä varten" (Korhonen & Säppi 2010, 183).

⁵ Kelly 2010, 16.

⁶ Venäjän Karjalaan kuuluu perinteisen käsityksen mukaan Aunuksen Karjala ja Vienan Karjala. Nykyään näillä alueilla sijaitsee Karjalan tasavalta. kts. sivun 2 kartta.

Tutkimuskysymyksiäni ovat: mitä luontoon liittyviä kuva-aiheita Riitta Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisissa käspaikoissa esiintyy ja mitä nämä kuva-aiheet merkitsevät. Paneudun Meurmanin kokoelman luontoaiheisiin nostoen lähempään tarkasteluun kolme laajinta aihetta: puut ja elämänpuun, kukka- ja lehtiaiheet ja eläinaiheet, jossa keskityn erityisesti lintuihin. Kandidaatintutkielmani on aineistolähtöinen⁷ ja se on näkynyt erityisesti tavassani lähteä pohtimaan tutkimuskysymyksiäni. Olen aloittanut tutkielmani kehittelyn käymällä läpi Meurmanin kokoelmasta otettuja kuvia ja fyysistä aineistoa sekä omia kiinnostuksenkohteitani. Luontoaiheet ovat geometrinen aiheiden rinnalla yleisesti käspaikoissa suosituimpia koristeaiheita ja niin on myös Meurmanin kokoelman kohdalla. Meurmaninkin kokoelmassa nousee esille, että karjalaisissa käspaikoissa on tyypillistä kuvata puita ja lintuja. Kokoelman luettelointitiedoissa on jäänyt kaksi epävarmaa kuva-aihetta, joiden tunnistamista käyn lävitse tutkielman loppupuolella.

Kuva 1: Kartta Karjalan perinteisestä aluejaosta. Wikimedia Commons, Many_Karelias.png, CC BY-SA 3.0. Haettu 14.4.2023: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karjalan_alueet.png.

⁷ "Aineistolähtöisesti tutkimusta tehtäessä tutkimuksen pääpaino on aineistossa, mikä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi analyysiyksiköt eivät ole ennalta määrättyjä ja teoria rakennetaan aineisto lähtökohdaksi" (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

1.1 Aikaisempi tutkimus ja tutkielman lähteet

Käspaikkoja on tutkittu paljon 1900-luvulla, erityisesti Venäjällä⁸. Aiheesta löytyy hyvin paljon venäjänkielistä tutkimuskirjallisuutta ja julkaisuja. Tutkielmassa käytän kuitenkin vain vähän venäjänkielisiä lähteitä, koska en osaa kieltä. Suomenkielistä tutkimuskirjallisuutta aiheesta ei ole paljoa saatavilla, mutta käspaikoista on julkaistu kattavasti tietokirjoja. Tutkiessani lähdeaineistoja olen huomannut, että monet lukemistani suomenkielisistä kirjoista ja julkaisuista käyttävät toisiaan lähteinä, mutta lisäävät uudempiin teoksiin aina uutta tietoa tai uudenlaista näkökulmaa. Suurin osa käspaikkoja käsittelevistä kirjoista tutkii niitä tekstiilin näkökulmasta tai osana kansanperintöä. Tutkielmassa olen käyttänyt lähteinä monia käspaikkoja ja symboleja käsitteleviä kirjoja ja artikkeleja sekä suomalais-ugrilaisten ja heidän lähikansojensa koru- ja tekstiilitaidetta käsitteleviä tekstejä. Olen löytänyt niistä yhtäläisyyksiä erityisesti erilaisiin lintuhahmoihin ja elämänpuihin liittyen.

Tutustuessani suomenkielisiin lähdeaineistoihin niistä nousi useasti esille samat kirjoittajat ja tutkijat. 1900-luvun alkupuolella suomalais-ugrilaisia perinnetekstiilejä ja kansankulttuuria tutki ahkerasti Uuno Taavi (U.T.) Sirelius. 1900-luvun loppupuolella käspaikkoihin on erikoistunut Annikki Lukkarinen ja jo eläkkeelle jäänyt tekstiilikonservaattori Leena Säppi. Hän on tehnyt myös Riitta Meurmanin lahjoituskokoelman luetteloinnin⁹ Suomen ortodoksiselle kirkkomuseolle alkuvuodesta 2022. Käytän tätä hänen tekemäänsä luettelointimateriaalia yhtenä lähteenä ja hyödynnän hänen Ilona Pelgosen ja minun ottamiani valokuvia Meurmanin kokoelmasta. Käyttämäni aineiston tiedot ja kuvat löytyvät tutkielman lopusta liitteeltä 1.

1.2 Menetelmät

Tutkielmani on aineistolähtöisen tutkimuksen ohella myös tapaustutkimus, koska aineisto on rajattu pelkkään Meurmanin kokoelmaan. Tapaustutkimus perustuu lähestymistapana hyvin yksityiskohtaiseen tutkimiseen tietystä rajatusta tapauksesta tai kohteesta. Tapaustutkimukselle on tärkeää kontekstisidonnaisuus, mutta se on hyvin mukautuva tutkimusnäkökulma¹⁰, joka on mahdollistanut aiheeni tarkentamisen kirjoittamisvaiheeseen asti. Kontekstisidonnaisuuden avulla onnistutaan kytkemään tutkittavien käspaikkojen kuva-aiheet niiden valmistusalueen kulttuuriperintöön, valmistusaikaan ja valmistustapoihin.

⁸ Lukkarinen 1982, 34.

⁹ Käspaikkakokoelma OKM3444:1-3444:71/1-5, Säppi, 2022.

¹⁰ Saarela-Kinnunen & Eskola 2010, 192.

Tapaustutkimuksen ohella hyödynnän tutkielmassa Warburgin koulukunnan näkemyksiä ikonologiasta ja ikonografiasta sekä Wittkowerin tapaa kirjoittaa eri symbolien esiintymisestä eri aikakausina. Warburgin koulukunnan tunnettuja tutkijoita ovat esimerkiksi Aby Warburg, Erwin Panofsky, Ernst Gombrich ja Rudolf Wittkower. Warburgin koulukunnan näkökulmat ja metodit ovat sopivia tutkimukseni kannalta niiden laaja-alaisuuden takia. Warburgin käsityksen mukaan taiteella ja symboleilla on perimiltään emotionaalinen tarkoitus herättää ihmisissä tunteita ja auttaa purkamaan niitä¹¹. Tämä sopii hyvin käspaikkojen kuva-aiheiden tulkinnan pohjaksi, koska käspaikkojen kuva-aiheet kertovat tarinoita ja ovat vahvasti sidoksissa niiden käyttötarkoituksiin ja rituaaleihin. Warburgin tulkinnan mukaan symbolit ovat maagisia kohteita, joissa kuva ja todellisuus sekoittuvat nostaten jonkin primitiivisen kuvan metaforaksi. Kuvan muuttuminen symboliksi eli symbolisaatio on mentaalinen prosessi, joka laukaisee ihmisissä ajatuksellisen funktion, joka joko rakentaa tai hajottaa kulttuuria.¹² Monet käspaikkojen kuva-aiheet ovat hyvin vanhoja ja niitä toistetaan malleista vuosikymmenistä toisiin kertoen viestejä sukupolvelta toiselle, joka sitoo niitä syvemmin paikalliseen kulttuuriin. Altti Kuusamo kertoo tekstissään Douglasin ajattelevan symboleiden olevan samanaikaisesti sekä kommunikaatiovälineitä että arvojen ilmaisuvälineitä¹³.

Kertoessani kuva-aiheiden merkityksistä käytän Panofskyn ikonografista menetelmää, joka on alan tutkijoilla yleisesti käytössä oleva kuvien merkitysten analyysiväline. ”Perinteinen ikonografinen työ perustuu kohdetaiteessa vallinneisiin vakiintuneisiin kuvaustapoihin ja kuvatyyppeihin – ”¹⁴ ja siinä tutkitaan ”kuvissa esiintyviä aiheita ja teemoja kirjallisten lähteiden ja mahdollisten aiempien kuvien pohjalta”¹⁵. Panofskyn ikonografinen analyysimenetelmä on jaettu kolmeen tasoon. Ensimmäinen taso eli esi-ikonografinen kuvaus lähtee yksinkertaisesta muodon ymmärtämisestä. Toinen taso kattaa suppean ikonografisen analyysin, jossa laajennetaan ymmärrystä muodon ulkopuolelle tunnistamalla ja analysoimalla muotoja, symboleja ja hahmoja sekä pohtimalla niiden merkitystä ikonografisessa kontekstissa. Kolmannella tasolla tutkitaan kuvan viestiä sekä laajennetaan näkökulmaa sen historialliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tällä viimeisellä tasolla selvitetään kuvan symbolinen arvo ja usein myös kuvan piilotetut viestit.¹⁶ Tärkeää ikonografisessa analyysissä on, ettei muotoa irroteta niiden sisällöstä. Gombrichin mukaan muotoa ei voi erottaa myöskään sen tarkoituksesta tai sen luoneen yhteiskunnan käytännöistä¹⁷.

¹¹ Vuojala 2015, 204, 236.

¹² Vuojala 2015, 226.

¹³ Kuusamo 1996, 160.

¹⁴ Ockenström 2012, 191.

¹⁵ Kuusamo 1996, 60.

¹⁶ Panofsky 1967, 14; Waenerberg 2019.

¹⁷ Ginzburg 1986, 57.

Warburg oli aikanaan kiinnostunut kuvatyypin leviämisestä, niin kuin myöhemmin Lontoossa, Warburg-instituutissa työskennellyt Rudolf Wittkower. Warburg kehitti teoriaa kuvien maantieteellisestä leviämisestä, jota hän kutsui kuvien vaellusreitiksi. Hän kehottaa etsimään kuvien materiaalisia mediuumeja, joiden kautta kuvat ovat levinneet vaellusreittejä pitkin alueelta toiselle.¹⁸ Kuvien leviämistä selvittäessä tulee huomioida, että jotkin kuvatyypit eivät ole levinneet alueelta toiselle, vaan ne ovat kehittyneet samankaltaisiksi eri puolilla maapalloa täysin itsenäisesti¹⁹.

Kuva-aiheiden ja symbolien tulkinta vaatii tutkijalta intertekstuaalista²⁰ lähestymistapaa, mikä on tyypillistä ikonografialle. Erilaisten tekstilähteiden hyväksikäyttö ja kuvien esikuvien tutkiminen on edellytyksenä symbolien ymmärtämiselle. Kaikki symbolit ovat yhteydessä synty- ja esiintymisaikaansa ja yhteiskuntaan, jossa ne ovat syntyneet ja jossa ne esiintyvät ja se tulee ottaa huomioon niitä analysoitaessa. Tutkielmassa kerron luontosymboleista hyödyntäen yllä esiteltyjä menetelmiä.

¹⁸ Vuojala 2015, 219.

¹⁹ Sirelius 1989, 461.

²⁰ Kuva tai teksti viittaa muihin kuviin ja teksteihin.

2 KARJALAISTEN KÄSPAikkojen TAUSTA

Arkeologit ovat löytäneet Karjalasta ensimmäiset kirjontatyöt 1000–1200-luvun vaatteista²¹. Monet käspaikkojen kuvioista ovat arkaaisia²² ja muistuttavat primitiivistä taidetta²³. Suurin osa kuva-aiheista on geometrista ja niiden lähtökohta on käytetyssä tekniikassa²⁴. Yleisimpiä geometrisia kuvioita ovat erilaiset viivat, siksak-kuviot, meanderi, neliöt ja tähtikuviot, kuten kannuksenpyörä. Monille geometrisille kuvioille löytyy vastineensa luonnosta. Käspaikoissa usein esiintyvät ja ryijyissäkin tavattavat ympyrä, neliö ja vinoneliö puolestaan liitetään aurinkoon ja hedelmällisyyteen²⁵. Monet kirjojat ovat käyttäneet innoituksenaan Pohjolan luontoa, mikä näkyy talonpoikaisten yrityksissä kuvata heitä ympäröivää luontoa ja todellisuutta²⁶.

Karjalan alueen kuvatyypit ovat sekoitus suomalais-ugrialaisten ja slaavien perinteitä ja heidän välistänsä vuorovaikutusta. Tämän lisäksi kuvatyyppeihin on vaikuttanut Karjalan alueen kaupunkien kuva-aiheet ja Laatokan alueen luostarit. Karjalaisille on ominaista vanhojen tekniikoiden käyttö, joka johtaa geometrinen ja kasvi-aiheiden suosimiseen. Nämä arkaaiset elementit ovat perua paikallisilta, jotka elivät Karjalan alueella ennen slaaveja. Arkaaiset kuviot ovat pysyneet muuttumattomina niiden symboliarvon vuoksi.²⁷ Paikallisia kuvioita ja tekniikoita ja niiden periytymistä ylläpitävät juuri maailmankuva ja traditio²⁸. Käspaikkojen koristelutekniikoissa, väreissä ja kuvioinnissa on jonkin verran alueellisia eroja. Esimerkiksi ihmis- ja eläinaiheita tavataan Etelä-Karjalassa, missä venäläisten vaikutus on ollut suurempaa.²⁹

²¹ Kosmenko 1977, 20.

²² Arkaainen (taidehistoria). Laajassa merkityksessä jonkin kulttuurin tai taiteen lajin varhaisvaihe. (Tieteen termipankki).

²³ ”Primitiiviselle taiteelle on tunnusomaista symmetria, toisto, rytmikka ja usein tarkoituksellinen naivismi” (Fält 2003, 3).

²⁴ Komulainen 1979, 49.

²⁵ Lukkarinen 1995, 8.

²⁶ Kosmenko 1977, 21.

²⁷ Survo 2008, 157, 161.

²⁸ Survo 2012, 333.

²⁹ Lukkarinen 1982, 29.

Karjalaiseen käsipaikkaperinteeseen ja sen kuvatyyppeihin liittyy Survon mukaan kolme vaikutusten aaltoa. Ensimmäinen ”kuva-aalto” on muinaisilta ajoilta ja silloin kuvaperinteeseen tulivat geometriset kuviot, tyypillisimmät puu- ja kasvikuviot sekä ratsastajakompositio. Toinen ”kuva-aalto” saapui 1400–1500-luvuilla nykyisen Venäjän alueelta eli Novgorodista ja Moskovasta ja se toi mukanaan heraldiset eläinaiheet. Kolmas ”kuva-aalto” oli kirkon ja urbaanin elämän vaikutusta 1700–1800-lukujen vaihteessa. Tämän viimeisimmän kuva-aallon mukana tulivat aiheet vanhauskoisilta³⁰, kukkakimput ja -maljakot ja arkielämän kuvaaminen.³¹

2.1 Valmistus

”Kirjonnan ornamenttiikka, kirjontakoristeisen esineen käyttötarkoitus ja sen valmistaminen ovat ehdottomasti yhteydessä toisiinsa. Siksi kirjontaa on mahdotonta tutkia erillään muista toiminnoista, joihin kirjonta viittaa ja joiden lopputulosta se on.” (Survo 2008, 162).

Arkiikäyttöön tehdyt käsipaikat ovat usein yksinkertaisia, kun juhlikäyttöön tarkoitettut käsipaikat ovat usein hyvin koristeellisia ja tehty arvokkaammista materiaaleista. Käsipaikkojen tulisi olla virheettömiä ja samanlaisia sekä etu- että nurjalta puolelta³². Niiden valmistus oli tyttöjen ja naisten työtä.

Käsipaikat ovat yleensä valkaiset, käsinkudottua pellavapalttinaa³³. Niiden päät on huoliteltu ja yleensä koristeltu pitsillä. Käsipaikoissa päiden kuviot esiintyvät kolmessa vyöhykkeessä. Keskellä oleva ”keskukirja” on korkein ja siinä esitetään tekstiilin pääaihe. Sen ylä- ja alapuolella on kapeammat ”podzorat”, jotka täydentävät, toistavat ja koristavat keskellä esitettyä aihetta.³⁴ Säppi käyttää museon luettelointitiedoissa³⁵ näistä kolmesta vyöhykkeestä sanaa friisi, jota hyödynnän myös itse tässä tutkielmassa. Tyypillisiä koristetekniikoita ovat etupistokirjonta, ristipistot, ketjuvirkkaus, revinnäiskirjonta ja punapoininta. Eri työtapoja ei voi kuitenkaan mielellä yhdistellä toisiinsa³⁶. Tutkielmassa käsiteltävissä käsipaikoissa on kolme

³⁰ 1600-luvulla syntynyt protesti liike Venäjän ortodoksisen kirkon piirissä. Ydinalueita muun muassa Vienanmeren ympäristö ja Laatokan ja Äänisen seutu. (Ortodoksi.net).

³¹ Survo 2012, 331–332.

³² Säppi & Korhonen 2010, 50.

³³ Lukkarinen & Heikkilä-Palo 1995, 7.

³⁴ Komulainen 1979, 52.

³⁵ Käsipaikkakokoelma OKM3444:1–3444:71/1–5, Säppi, 2022.

³⁶ Komulainen 1979, 19.

hallitsevaa koristelutekniikkaa: **etupistokirjonta**³⁷, **ristipistot**³⁸ ja **revinnäinen**³⁹. Karjalaisten suosima koristelanka on väriltään punainen. Punaista väriä on ollut helposti saatavilla esimerkiksi punamullasta ja kasveista, kuten mataran juurista⁴⁰. Punainen symboloi elämää ja aurinkoa sekä verta ja se nähdään tuonpuoleisen värinä⁴¹.

2.2 Käyttö

Käspaikkojen käyttö on aikaisemmin liittynyt vahvasti pakanalliseen puiden palvontaan, mutta kristinuskon myötä ne on otettu osaksi kirkollisia perinteitä⁴². Erityisesti 1800-luvulla käspaikkojen käyttö oli hyvin monipuolista ja yleistä. Nykyään käspaikkojen käyttö on kuitenkin vähentynyt Suomessa, Karjalassa ja Venäjällä. Käspaikkoja tapaakin pääasiassa kirkollisessa käytössä ja kotona ikoneiden päällä, jossa se kertoo ikonin tärkeydestä sen koristamisen ohella. Käspaikoilla on rooli kirkon kaunistajina ja juhlistajina ja ikonin korostajina, mutta myös osansa tuomassa arvokkuutta kirkollisiin toimituksiin. Pyyhkeenä käspaikka on ehtoollista varten tehtävän käsienpesun yhteydessä sekä Kiirastorstain jumalanpalveluksessa, jossa piispa pesee papiston jalat ja kuivaa ne vyöttämäänsä käspaikkaan. Tarvittaessa pappi voi käyttää käspaikkaa myös epitrakiilina⁴³, mutta tämä on erittäin harvinaista.⁴⁴

Käspaikkojen maallinen käyttö on kirkollisen käytön tavoin paljon rituaaleihin sidottua, joskin niillä ei tällöin ole aina kristillistä merkitystä. Käspaikan yksi näkyvä rooli kodeissa oli olla pyyhkeenä karjalaisten kotien ovilla, jossa oli tapana taloon tullessa pestä kädet.⁴⁵ Käspaikat olivat hyvin yleinen lahja Karjalan ortodoksien keskuudessa ja ne nähdään arvokkaana lahjana. Käspaikoilla on olennainen osa myös hää- ja hautajaisperinteissä. Nuoren tytön vihkikapioihin⁴⁶ kuului kymmeniä käspaikkoja,

³⁷ Etupistokirjonta eli luotoksittain ompelua tehdään laskemalla lankoja ja sen lopputulos on samanlainen kankaan molemmilta puolilta (Lukkarinen 1995, 8). Kts. Komulainen 1989, Käspaikkojen tekniikat s. 26–30.

³⁸ Ristipistot muistuttavat ristejä ja niitä käyttämällä oikeasta- ja nurjasta puolesta tulee erilaiset (Säppi & Korhonen 2010, 112–113). Kts. Komulainen 1989, Käspaikkojen tekniikat s. 30–31.

³⁹ Revinnäisompelussa syntyy ristikkomainen pohja, johon on helppo ommella kuvioita (Säppi & Korhonen 2010, 40). Kts. Komulainen 1989, Käspaikkojen tekniikat s. 31–35.

⁴⁰ mataran juuret: Tirronen 1979, 3.

⁴¹ Lempiäinen 2002, 382; Säppi & Korhonen 2010, 50; Pouta 2011, 12.

⁴² Lukkarinen 1982, 34–37.

⁴³ Epitrakiili (kreik. epitrahelion) on ortodoksisen papin ja piispan käyttämä liturginen jumalanpalvelusvaate. Pappi pitää epitrakiilia edessään kaulan takaa pujetettuna ikäänkuin esiliinaa. Sitä käytetään kaikissa jumalanpalveluksissa ja toimituksissa. Epitrakiili on nimenomaan pappeuden (papin) tunnus. vrt. stola. (Ortodoksi.net, Hannu & Petja Pyykkönen).

⁴⁴ Säppi 2010, 220–232.

⁴⁵ Lukkarinen 1995, 28–29.

⁴⁶ Vihkikapiot eli morsiamen uuteen kotiinsa mukana tuomat tekstiilit (Aapala, Kotimaisten kielten keskus https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/kieli-ikuna_%281996_2010%29/ovatko_kapiot_valmiina).

joita häissä annettiin lahjaksi miehen sukulaisille, vieraille ja toimijoille.⁴⁷ Kirjontaitoilla osoitettiin käsityötaitojen lisäksi uskonnollisten symbolien tuntemusta ja osaamista niiden jäljentämisessä⁴⁸. Läheisen kuollessa risteihin ja puihin on ollut tapana sitoa niin sanottuja tuulipaikkoja ja muistiliinoja⁴⁹, jotka olivat usein koristeluiltaan valkoisia⁵⁰.

⁴⁷ Lukkarinen 1982, 49.

⁴⁸ Fursova 2006, 128, V. A. Gorodtsovin 1926, 35 mukaan.

⁴⁹ Lukkarinen 1995, 37–38.

⁵⁰ Piironen 1995, 51–53.

3 LUONTOAIHEET MEURMANIN KOKOELMAN VENÄJÄN KARJALAISISSA KÄSPAIKOISSA

Tyypillistä Aunuksen alueen käspaikoille ovat erilaiset kasviaiheet, sillä niitä on helppo toteuttaa käyttäen revinnäistä tai etupistoja, jotka ovat alueen suosituimmat koristetekniikat. Koko Laatokan alueella tavataan kasviaiheiden ja geometrysten aiheiden lisäksi myös paljon zoomorfisia aiheita eli eläinaiheita. Karjalan alueella erityisen suosittuja ovat erilaiset tyypitellyt linnut, joista käytetään usein nimitystä kukkilintu. Pehdodyn syvällisemmin lintuaiheisiin⁵¹ luvussa 3.3.

Käspaikkojen kuva-aiheille on tyypillistä kuvien kontaminaatio, jossa kuvat sulautuvat yhteen⁵². Tavallista on nähdä esimerkiksi kasvien, lintujen ja ihmisten sulautuvan yhdeksi kokonaisuudeksi muodostaen piilokuvan. Näin ajatellaan kuvan viestin säästyvän pahojen henkien häirinnältä.⁵³

Suomalaisissa ja skandinaavisissa ryijyissä on paljon yhteisiä kuva-aiheita käspaikkojen kanssa. Ryijyissä tavattuja geometrisia kuvioita ovat esimerkiksi erilaiset vinoruudut ja neliöt, kannuksenpyörät ja hakaristit. Luontoaiheista yleisiä ovat olleet erilaiset puut, jotka esiintyvät ryijyissä erilaisissa muodoissa.⁵⁴ Puu on hedelmällisyyden sekä kasvun symboli ja se tuli suomalaisiin ryijyihin vasta 1700-luvulla⁵⁵, mikä on hyvin myöhään verrattuna käspaikkojen puukuvioinnin historiaan. Katja Fält toteaa väitöskirjassaan, että ryijyissä on säilynyt primitiivisten kirkkomaalausten kuvakieli⁵⁶. Tämä kuvakieli muistuttaa paljon myös käspaikoissa tavattavia kuva-aiheita.

⁵¹ Ornitomorfiset aiheet eli lintuaiheet.

⁵² Kuusamo 1996, 95 Bialostockin mukaan.

⁵³ Komulainen 1979, 49.

⁵⁴ Aydemir 2012, 50–53.

⁵⁵ Ranta 2003, 49.

⁵⁶ Fält 2003, 18.

3.1 Puut ja elämänpuu

Ympäri maailman puut nähdään yliluonnollisten olentojen asuinpaikkoina⁵⁷, joka on ollut osaltaan luomassa paikallisia puukultteja. Suomalais-ugrilaisilla kansoilla puukultit ovat yleisiä ja niissä puille uhrataan esimerkiksi rituaalipyyhkeitä⁵⁸. Puukulttia alettiin hävittämään Karjalasta kristinuskon saapumisen myötä, koska kirkko halusi hävittää kaikki pakanalliset tavat ja uskomukset. Puukultti säilyi kuitenkin kristinuskon rinnalla pitkälle 1800-luvulle asti kansanperinteessä, erityisesti syrjäseuduilla. Puu nähdään maskuliinisena symbolina, sillä sen muoto on fallistinen⁵⁹. Käspaikoissa esiintyy monia hyvin erilaisia puukuvioita, jotka esiintyvät hyvin harvoin yksin. Joissakin puukuvioissa on tavattavissa antropomorfisia⁶⁰ piirteitä ja viitteitä pakanalliseen puiden palvontaan.⁶¹ Käspaikoissa puut voivat olla mitä tahansa vahvoista tammita havupuihin ja ruukkukasveihin. Joskus puu saattaa yksinkertaistua pelkäksi pylvääksi, jolloin se on yhdistettävissä *axis mundi*⁶² -käsitykseen⁶³, kuten käspaikassa OKM3444:7 (Liite 1). Käspaikoissa puuterminä viitataan enemmän kuvan merkitykseen koko kompositiossa, kuin vain sen fyysiseen muotoon.

Yleisesti puun symboliarvo perustuu näkemykselle puusta polkuna maailmojen välillä, koska sen ajatellaan olevan kolmessa maailmassa samanaikaisesti. Tämän vuoksi puu liitetään kuolemaan, ikuisuuteen ja uudelleensyntymään ja se toimii myös viestienvälittäjänä eri maailmojen välillä.⁶⁴ Sen merkitys välittäjänä on syy, miksi puita usein palvotaan ja miksi ne esiintyvät käspaikoissa. Käspaikka onkin rituaalitekstiili, jonka tehtävä monissa riiteissä on toimittaa viestejä joko tämän maailman tuolle puolen tai jotakin sen näkeville. Puu polkuna ja ikuisuudensymbolina korostuu elämänpuu nimessä, mitä tästä kuvatyypistä yleensä käytetään. Elämänpuu myös yhdistetään usein maailmanpuuhun.

Elämänpuun oksat saattavat muistuttaa ihmisiä ja ihmiset saattavat sulautua puumaisiksi kasveiksi⁶⁵. Kupari-, pronssi ja rautakaudella permiläisillä⁶⁶ oli elämänpuu tyyppi, jonka pää ja oksat päättyivät eläimenpäämotiiveihin⁶⁷. Juuri elämänpuu aiheessa saatetaan huomata eniten kuvien yhteensulautumista. Tyypillistä on, että esimerkiksi naishahmo esiintyy kuva-aiheen keskellä elämänpuuna. Naishahmoa, joka yhdistetään usein jumalattareen, esiintyy Itä-Euroopassa, Pohjois- ja Keski-Venäjällä

⁵⁷ Fält 2003, 21.

⁵⁸ Kelly 2010, 20.

⁵⁹ Fält 2003, 22.

⁶⁰ Antropomorfinen tarkoittaa ihmisenkaltaista. Suomisanakirja.fi.

⁶¹ Kosmenko 1977, 22.

⁶² *Axis mundi* on latinaa ja sillä tarkoittaa kosmoksen keskellä olevaa pylväästä (Fält 2003, 21).

⁶³ Fält 2003, 21.

⁶⁴ Kelly 2010, 20; Väisänen 2011, 98, Fält 2003, 21, 24.

⁶⁵ Komulainen 1979, 48.

⁶⁶ Uralilta länteen elävät suomalais-ugrilaiset kansat: komit ja udmurtit. (Autio 2001, 162).

⁶⁷ Autio 2001, 174.

sekä inkeriläisten ja vepsäläisten käspaikoissa.⁶⁸ Ryijyissä monien puiden latvassa tai vieressä on lintu⁶⁹. Joissakin mytologisissa käsityksissä puun latvassa istuva lintu, usein kotka eli maailmanhenki, yhdistettiin ruokouksiin jumalille tai Jumalalle ja kristillisessä perinteessä Kristuksen ylösnousemukseen⁷⁰. Käspaikan OKM3444:7 pylväsmaisen puun latvassa istuu venäläistyyppinen lintu.

Ortodoksisissa ikoneissa puu edustaa Jumalan tahdonmukaista elämää ja jumalallisen ilmestyksen paikkaa. Puun kasvuvaiheiden ajatellaan edustavan ihmisen elämänvaiheita ja viinipuu yhdistetään elämänpuuhun.⁷¹ Paganallisissa perinteissä elämää edustavat puun vuodenajat⁷². Läntisessä perinteessä puu symboloi Jumalan tahdon mukaista elämää. Elämänpuu puolestaan liitetään paratiisiin ja Jumalan lupauksiin. Lisäksi se toimii Kristuksen ja hänen seurakuntansa vertauskuvana. Samoin ikivihreät pensaat ja puut kuvastavat ikuisuutta ja ikuista elämää.⁷³ Karjalaisilla ja suomalaisilla elämänpuu saattaakin esiintyä havupuuna, mutta myös lehtipuisia on. Käspaikoissa havuja kutsutaan "näreenkuviksi" ja niitä voi löytää esimerkiksi kukkilintujen pyrstöistä ja korvista⁷⁴.⁷⁵ Kristillisessä ikonografiassa elämänpuu yhdistetään Eedenin puutarhassa sijainneisiin elämänpuuhun, hyvän ja pahan tiedon puuhun sekä Jessen puuhun, jossa kuvataan Jeesuksen sukupuuta⁷⁶. Käspaikoissa elämänpuu saattaakin kuvastaa juuri suvun- tai henkilön elämänvaiheita⁷⁷. Nämä kaikki merkitykset yhdistävät käspaikoissa esiintyvän puun myös kosmiseen puuhun ja taivaallisen Jerusalemin puuhun⁷⁸.

Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisissa käspaikoissa elämänpuu kuva-aihe esiintyy yhteensä kuudessa käspaikassa. Se esiintyy käspaikoissa OKM3444:3, 5, 7, 8, 26 ja 29. Käspaikkaa OKM3444:7 tolppamaista käspaikkaa lukuun ottamatta, elämänpuu aiheet ovat perinteisiä, versoilevia elämänpuita, kuten käspaikoissa OKM3444:26 ja 29.

3.2 Kukka- ja lehtiaiheet

Kasviornamentiikka käspaikoissa on hyvin runsasta ja monipuolista. Kaikista runsaimmat kasviornamentiikat saadaan toteutettua käyttämällä ketjuvirrkausta, mutta

⁶⁸ Kosmenko 1977, 21.

⁶⁹ Sirelius 1988, 118.

⁷⁰ Fält 2003, 22.

⁷¹ Strum 2008, 127.

⁷² Fält 2003, 22.

⁷³ Lempiäinen 2002, 270.

⁷⁴ kts. OKM3444:30.

⁷⁵ Lukkarinen 1982, 21–22.

⁷⁶ Lempiäinen 2002, 267–270.

⁷⁷ Lukkarinen 1995, 9.

⁷⁸ Fält 2003, 25.

Venäjän Karjalan alueen käspaikkojen kasviornamentiikka on useimmiten revinnäis-kirjontaa. Tyypillistä on, että kukat ja kasvit kuvataan edestäpäin katsottuina⁷⁹. Kasvikuviot yhdistetään tyttöyteen, puutarhaan ja hedelmällisyyteen⁸⁰ ja siksi ne ovat olleet pitkään suosittuja nuorten naisten keskuudessa, jotka ovat harrastaneet kirjontaa. Yleisesti ortodoksisen kirkon piirissä kukat yhdistetään kevääseen, nuoruuteen ja toivoon⁸¹.

Ortodoksisen kirkon ja käspaikkojen kasviornamentiikkaan on otettu mallia By-santista ja 1500-luvulla persialaisista matoista. Esimerkiksi ruusukuvio on tullut ortodoksisen kirkkoon Persiasta.⁸² Ruusukuvio on yleinen käspaikkojen koristepitseissä, eikä niinkään varsinaisissa käspaikkojen kuva-aiheissa. Pitsien naturalistinen ruusukuvio on eurooppalaista perää⁸³, vaikka aihe tuli länteenkin Persiasta. 1800-luvun mallikirjojen ja kaupunkilaisten aiheiden yleistyttyä ruusut alkoivat yleistyä myös itse käspaikkojen kuviona.

Ruususta on tullut kristillinen symboli vasta keskiajalla. Ortodoksisen kirkon piirissä ruusu nähdään ylivertaisena ja ikoneissa sitä käytetään arvostuksen ja suosion osoituksena. Ruusu yhdistetään heillä myös Neitsyt Mariaan ja marttyyreihin.⁸⁴ Ukrainalaisessa perinteessä ruusua pidetään myös vanhana auringon symbolina⁸⁵. Läntisessä perinteessä ruusu yhdistetään maalliseen rakkauteen, kauneuteen, uudelleen syntymiseen ja neitsyyteen sekä myös itse Neitsyt Mariaan⁸⁶. Karjalaisilla tekstiileissä esiintyy rakkauden vertauskuvana sydämet ja nelilehtiset apilat eli ”lemmenlehtizet”⁸⁷. Meurmanin kokoelman käspaikassa OKM3444:1 reunan pitsissä on kukkia, joiden terälehdet muodostuvat sydämistä, eli niiden voidaan todeta kuvaavan lem-menlehtisiä.

Muita Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisia kukka-aiheita ovat unikat ja liljat. Unikko symboloi läntisessä perinteessä hillittömyyttä ja hengellistä uteliaisuutta⁸⁸. Itäisessä perinteessä se liitetään hengelliseen uneliaisuuteen, mutta myös synnin uneen nukkumiseen, hiljaisuuteen ja kuolemaan⁸⁹. Unikkoja saattaa nähdä käytettävän muun muassa hautajaiskäspaikoissa. Meurmanin kokoelman käspaikka OKM3444:54:n kuva-aiheena on unikkoja ja käspaikan OKM3444:29 elämänpuut muistuttavat puolestaan liljoja. Lilja voikin käspaikassa ottaa elämänpuun aseman.

⁷⁹ Lukkarinen 1982, 14.

⁸⁰ Survo 2014, 78.

⁸¹ Säppi 2008, 10.

⁸² Säppi 2008, 21–22.

⁸³ Yefimova & Belogorskaya 1987, 154.

⁸⁴ Säppi 2008, 43–47.

⁸⁵ Säppi ja Pelgonen 2018, 107.

⁸⁶ Lempiäinen 2002, 246; Väisänen 2012, 103.

⁸⁷ Lukkarinen 1982, 24.

⁸⁸ Lempiäinen 2002, 247.

⁸⁹ Säppi 2008, 40.

Liljat ovat tulleet käspaikkoihin sekä lännestä että idästä⁹⁰ ja ne symboloivat molemmissa kirkkokunnissa Neitsyt Mariaa. Olen tunnistanut käspaikassa olevat liljat niiden kukkien muodosta ja sijoittelusta tyypillisesti elämänpuulle varatulle sijainnille. Liljojen symboliikka sopii myös kyseiseen käspaikkaan elämänpuun korvaajana. Samoin kun liljat, olen tunnistanut myös unikat kukkien ja lehtien muodosta. Ottaen huomioon käspaikan OKM3444:54 materiaalin ja koristelun yksinkertaisuuden, uskon sen olleen käytössä enemmän pyyhkeenä kuin liinana.

Novosibirskiläisen vanhauskoisten yhteisössä suurin osa teksteistä on kirjailtu kukkakuvioilla. Erilaiset kukkaköynnökset ovat paikallisia muunnelmia viiniköynnöksistä, joihin lisättiin kukkien lisäksi myös erilaisia lehtiä, kuten akantinlehtiä (käspaikka OKM3444:11), ja nappuja. Heillä viiniköynnökset olivat osa hautajaistekstiilien koristelua. Viiniköynnökset yhdistettiin Jumalan siunaamaan hedelmään ja Eedeenin puutarhaan, Kristukseen ja hänen opetukseensa sekä koko kristilliseen kirkkoon.⁹¹ Meurmanin käspaikoista OKM3444:4, 6, 19, 28, 30 ja 46 löytyy tyylliteltyä viiniköynnöskoristelua. Erilaiset kukkivat pensaat ja kukat sekä kukkaruukut ovat saaneet innoituksensa muun muassa renessanssin taiteesta. Nämä aiheet ovat tulleet Karjalaan 1800–1900-luvuilla erilaisten mallikirjojen mukana, eikä niillä ole yhteyttä paikalliseen pakanalliseen perinteeseen.⁹² Osa aiheista on peräisin myös vanhauskoisilta.

Kasvit ovat nykypäivänä saaneet enemmän esteettisen ja koristeellisen merkityksen ja muuttuneet symboleista ornamenteiksi, koska niiden symbolinen merkitys on unohtunut⁹³. Kasvi- ja kukka-aiheita on kuvattu Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisissa käspaikoissa yhteensä 17 käspaikassa: käspaikat OKM3444:1, 4, 5, 6, 7, 11, 15, 17, 19, 23, 25, 28, 30, 46, 52, 54 ja 56.

3.3 Eläinaiheet, keskiössä linnut

Monet eläinaiheet ovat tulleet Karjalan alueelle Lähi-idästä. Esimerkiksi erilaiset ”satuolennot”, kuten riikinkukko, leijona ja lumileopardi. Nämä kuvatyypit ovat saapuneet Karjalaan 1700–1800-luvuilla ja ovatkin hyvin harvinaisia karjalaisissa käspaikoissa, joissa ne muistuttavat enemmän Pohjolan eläimistöä.⁹⁴ Käspaikoissa on tavalista kuvata eläimet sivuprofiilista⁹⁵. Suomalais-ugrilaisilla kansoilla on hyvin laaja eläimiin kohdistuva kuvasto, joka kattaa hirvet, porot, hevoset, joutsenet ja muut lin-

⁹⁰ Komulainen 1979, 48.

⁹¹ Fursova & Vasekha 2020, 127–129.

⁹² Kosmenko 1977, 22.

⁹³ Säppi 2008, 15.

⁹⁴ Kosmenko 1977, 22.

⁹⁵ Lukkainen 1982, 14.

nut. Karjalaisissa käspaikoissa ei kuitenkaan ole yllä kuvailtua monipuolista eläinkuvastoa, vaan lähes kaikki zoomorfiset aiheet, lintuja lukuun ottamatta, ovat venäläistä vaikutusta. Näistä kaikkein merkittävin kuvatyyppe on ratsastajakompositio. Vaikka eläimet eivät näy laajasti käspaikoissa on niillä erilaisia symboliarvoja, joita saattaa nähdä esimerkiksi koruissa. Maanpäällisen elämän symboleita ovat hirvi, lisko, karhu ja hevonen. Taivasta symboloivat puolestaan linnut, hirvi ja käärme.⁹⁶

Lukkarinen jakaa lintuaiheet kahteen tyyppiin niiden esikuvien perusteella. Ensimmäisen lintutyypin esikuvat löytyvät 800–900-lukujen Persiasta. Nämä linnut tunnistetaan siitä, että niiden pyrstö on pystyasennossa. Näitä lintuja tavataan Suomenlahden ja Laatokan alueella, Tverin Karjalassa, Unkarissa ja Alpeilla. Toisen lintutyypin esikuvat tulevat Venäjältä. Nämä linnut tunnistetaan niiden leveästä pyrstöstä, joka ojentuu taakse ja niillä on siivet levällään. Lukkarinen käyttää tästä lintutyypistä nimitystä ”muinaisvenäläinen riikinkukko”.⁹⁷ Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisen käspaikkojen linnut ovat yhtä lukuun ottamatta (OKM3444:16) tyyppiä kaksi ja niitä on käspaikoissa OKM3444:7, 26, 29 ja 30. Nämä molemmat kuvatyypit ovat muuttuneet Karjalassa muistuttamaan enemmän tyypillisiä pohjoisen lintuja, jotka muistuttavat enemmän metsäkanaa, eli ”mehtikanaa”, ja joista käytetään yleisesti nimitystä kukkilintu. Karjalassa lintu yhdistetään valoon, lämpöön, satoon ja rakkautteen.⁹⁸ Lintu on monikäyttöinen symboli ja se sopii koristeeksi niin tavalliseen kuin hautajaiskäyttöön tarkoitettuun käspaikkaan. Merkityksellisten tehtävien ohella kukkilintuja käytetään käspaikoissa myös täydentävinä yksityiskohtina.⁹⁹

Karjalassa lintu nähdään monien muiden kulttuurien tavoin myös sielulintuna. Lintujen ajatellaan tuovan hyvän viestin tuonpuoleisesta ja näin ollen tuovan onnea. Sielulintu kuvatyyppe on yhdistettävissä helposti kristilliseen kuvastoon, missä se on Pyhän Hengen vertauskuva.¹⁰⁰ Monilla kansoilla sielu muuttuu ihmisen kuollessa linnuksi ja myös karjalaisilla sielu lentää ruumiista taivaaseen linnun hahmossa¹⁰¹.

Lintujen symboliikka on hyvin vahvasti sidottu sen lajiin. Läntisessä perinteessä linnut edustavat taivasta ja jumalallisia voimia sekä kaipuuta Jumalan luokse. Samalla ne symboloivat voimaa ja turvallisuutta. Kukko edustaa valppautta, mutta samanaikaisesti myös siveettömyyttä ja haureutta. Persiasta kotoisin oleva riikinkukkoon yhdistetään yleensä negatiivisia piirteitä, kuten itserakkaus, ylpeys, ylimielisyys ja turhamaisuus. Alkukristityillä se kuitenkin edusti kuolemattomuutta ja ikuista iloa, kun taas Kauko-Idässä, Intiassa, Egyptissä ja Babylonissa se on auringon symboli. Kuten

⁹⁶ Survo 2012, 336.

⁹⁷ Komulainen 1979, 43.

⁹⁸ Lukkarinen 1995, 10.

⁹⁹ Lukkarinen 1982, 19.

¹⁰⁰ Komulainen 1979, 44.

¹⁰¹ Säppi 2008, 77.

jo aikaisemmin mainittiin, riikinkukko on tullut Karjalaan Persiasta ja tuonut mukanaan positiivisia symbolisia merkityksiä lännen negatiivisten merkitysten sijasta.

Tavallinen kotka symboloi apostoli Johannesta, kastetta, varjelusta ja uudelleen-syntymistä sekä Kristuksen taivaaseen astumista. Kaksipäinen kotka symboloi yleisesti valtaa. Se on myös peräänantamattomuuden vertauskuva^{102,103} Ortodoksisen kirkon piirissä kotka symboloi valon voittoa pimeyden voimista eli Kristusta. Kotkan esiintyessä teksteissä, sillä on aina symbolinen merkitys. Tämän lisäksi kotka edustaa valtaa, pelottomuutta, kunniaa ja sotilaallista voimaa. Kaksipäinen kotka on ollut alun perin Bysantin keisarin symboli, josta se levisi Bysantin luhistuessa 1400-luvulla muihin maihin. Esimerkiksi Venäjä otti sen keisarilliseksi symbolikseen, sillä se katsoi olevansa Bysantin perillinen.¹⁰⁴ Venäjällä kaksipäinen kotka vihjaa ihmisten uskoa jumaliin ja sen uskotaan ajavan pois pahoja henkiä¹⁰⁵. Kaksipäistä kotkaa tavataan myös heettiläisillä, suomensukuisilla kansoilla ja Siperiassa. Suomalais-ugrilaiset kansat, Siperian alkuperäiskansat, mongolit, Japanin ainut ja turkkilaiset yhdistävät kotkan auringon.¹⁰⁶ On pohdittava, onko suomalais-ugrilaisten kansojen parissa tavattava kolmipäinen kotka, jolla on ihmisen kasvot, samaa alkuperää kuin kaksipäisen kotkan kanssa. Todennäköistä on, että kolmipäinen kotka on tullut suomalaisugrilaisille skyyteiltä^{107,108}

Vastakkain seisovat linnut, joiden välissä on elämänpuu, on hyvin yleinen ja laajalle levinnyt kuvatyyppejä. Sitä tavataan jo 500–600-luvuilta Egyptistä ja Persiasta, josta se kulkeutui Eurooppaan ja Venäjälle.¹⁰⁹ Egyptissä kuvatyyppejä tavataan haudoista ja Persiassa esimerkiksi sassadiineilta, joilla linnut ovat joko puun tai lootuskukan molemmin puolin. Samankaltaista kuva-aihetta tavataan Bysantissa 800–1200-luvuilla, jossa aiheena on metsästys. Kuvatyypissä on usein metsästäjiä ja lintuja sekä elämänpuita ja lintuja pareittain. Myös Keski-Euroopasta löytyy samankaltaista kuvatyyppejä 1700-luvulta, jossa kukkavaasi tai muu kasvi on kahden eläimen välissä. Vastakkain asetetut eläimet ovat kuitenkin annettuja esimerkkejä vanhempi aihe, joka on löydetävissä ensimmäisen kerran Mykenen leijonaportista vuodelta 1250 eaa.¹¹⁰ Venäläisissä hääpyyhkeissä tyypillinen kuvatyyppejä on kaksi lintua seisomassa pensaan sivuilla symboloiden rakkautta ja hyvän onnen toivotusta avioparille¹¹¹. Käspaikkojen kuva-aiheisiin tutustunut E. F. Fursova on ehdottanut artikkelissaan *Ornithomorphic*

¹⁰² Komulainen 1979, 48.

¹⁰³ Lempiäinen 2002, 296–307.

¹⁰⁴ Säppi 2008, 83.

¹⁰⁵ Wang & Lu 2017, 582–583.

¹⁰⁶ Wittkower 1987, 23–24.

¹⁰⁷ Antiikin aikainen, Keski-Aasialainen paimentolaisheimo, joka eli pitkään Mustanmeren pohjoispuolella, nykyisen Ukrainan alueella. (Castrén 2000, 530).

¹⁰⁸ Äutio 2001, 169.

¹⁰⁹ Mikkilä & Seppälä 1980, 6.

¹¹⁰ Komulainen 1979, 43.

¹¹¹ Lukkarinen 1982, 24.

Symbols in the Traditional Peasant Culture of the Ob Basin, Baraba and Kulunda Steppes, and the Altai (Late 19th – Early 20th Centuries) kahden symmetrisen linnun olevan Indo-Iranilaista alkuperää ja merkitsevän rauhaa, harmoniaa ja maan hedelmällisyyttä. Teemat yhdistyvät hyvin Karjalan arkaaiseen kuva maailmaan ja hän pohtii, voisivatko alkuperäisessä kuvatyypissä olleet linnut olla joutsen ja ankka.¹¹² Ankka on tuttu eläin maalaiskylien pihapiireissä myös Pohjolassa. Jo kivikautisissa luolamaalauksissa tavataan Suomen alueella joutsenta ja Äänisen alueella yleisemmin vesilintuja¹¹³. Nämä lintutyypit eivät ole siirtynyt käspaikkojen kuvitukseen.

Jos käspaikasta löytyy naishahmo, on siinä aina myös lintuja¹¹⁴. Esimerkiksi ratsastaja kuvatyypissä ratsastajat saatavat muuttua linnuiksi tai kuten Karjalassa itse ratsuista tulee lintuja. Suomalais-ugrilaisilta kansoilta on tunnistettavissa myös kaksoislintu-kuvatyyppejä¹¹⁵, joka välillä pelkistyy lintuveneeksi, kun linnut sulautuvat toisiinsa pyrstöistä ja niiltä katoavat jalat.¹¹⁶ Kaksipäisiä eläinamuletteja on löytynyt monista suomalais-ugrilaisista haudoista 900–1200-luvuilta¹¹⁷. Kaksipäisellä eläimellä ajatellaankin olevan kaksin verroin voimaa.

3.4 Käspaikkojen OKM3444:26 ja OKM3444:16 kuva-aiheiden tunnistaminen

Meurmanin kokoelmassa on kaksi epävarmaa kuviota, joita museon työntekijät eivät olleet onnistuneet määrittelemään tarkasti. Ensimmäinen on käspaikan OKM3444:26 (kuva 2) alafriisissä oleva olento, joka näyttää samanaikaisesti sekä porolta että linnulta. Karjalaisissa käspaikoissa vähemmän kuvataan poroja, vaikka sarvekkaita hevosia voikin esiintyä. Alafriisi on usein vain täydentävää kuviota keskuskuvion ja kukkilintuja käytetään niissä täytekuvioina. Näiden lisäksi Survo kertoo väitöskirjassaan *Образы вышивки и обрядовая семантика текстиля в традициях Карелии; Kirjonta ja tekstiilien riittisemantiikka Karjalan perinteessä* lintutyypistä, jossa linnun pää on pyrstöä kohti. Vaikka tämä kuva tyyppi on harvinainen¹¹⁸, en näe syytä miksi se ei voisi esiintyä kyseisessä käspaikassa. Mielestäni kuvio muistuttaakin lintua, joka heittää päänsä taakse ja mistä on luultavasti kyse tässäkin tapauksessa. Hieman saman tyyppisen kuva-aiheen voimme nähdä slovenialaisessa pronssi vyössä (kuva 3), jossa on kuvattu vesilintuja ja ympyröitä.

¹¹² Fursova, 2006, 135,

¹¹³ Kivikäs 2009, 85.

¹¹⁴ Lukkarinen 1982, 18.

¹¹⁵ Lukkarinen 1995, 14.

¹¹⁶ Komulainen 1979, 48.

¹¹⁷ Lukkarinen 1982, 20.

¹¹⁸ Survo 2014, 82.

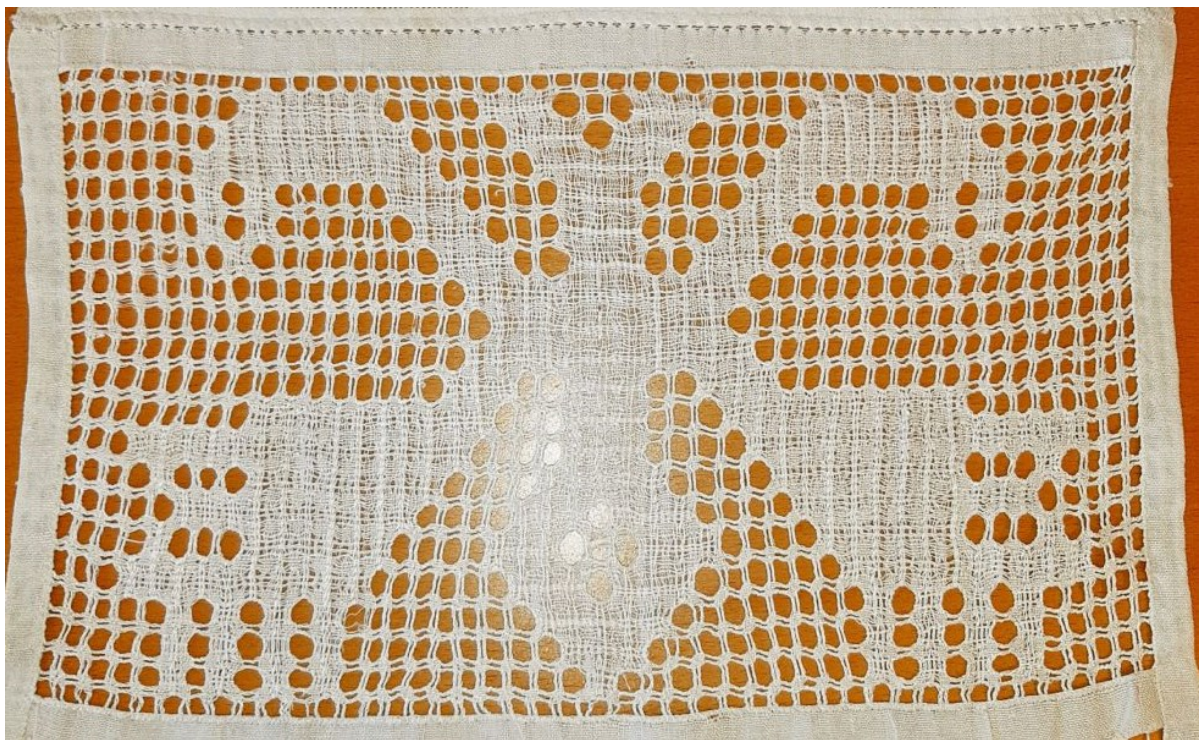
Kuva 2: Käspaikka OKM3444:26. 1800–1900-lukujen taite, 238 x 41 cm, Suomen ortodoksinen kirkkomuseo Riisa, Kuopio.

Kuva 3: Vesilintu pronssisessa vyössä. Löydetty läheltä Vacea. Frie 2018, 171: Fig 3. (c National Museum of Slovenia, Tomaz Lauko).

Toinen Meurmanin kokoelman epävarmoiksi jäävistä käspaikkojen kuva-aiheista on käspaikassa OKM3444:16 (kuva 4). Säppi määrittelee luetteloinnissaan¹¹⁹ kuvion suureksi, geometrasta kuviota muistuttavaksi kuvaksi. Vertailtuani monia eri lintukuvia, piirretyistä kuvista muissa käspaikoissa esiintyviin kuviin, väitän selvittäneeni kuvan aiheen. Uskon OKM3444:16 kuvion olevan kaksipäinen kotka.

¹¹⁹ Käspaikkakokoelma OKM3444:1-3444:71/1-5, Säppi, 2022.

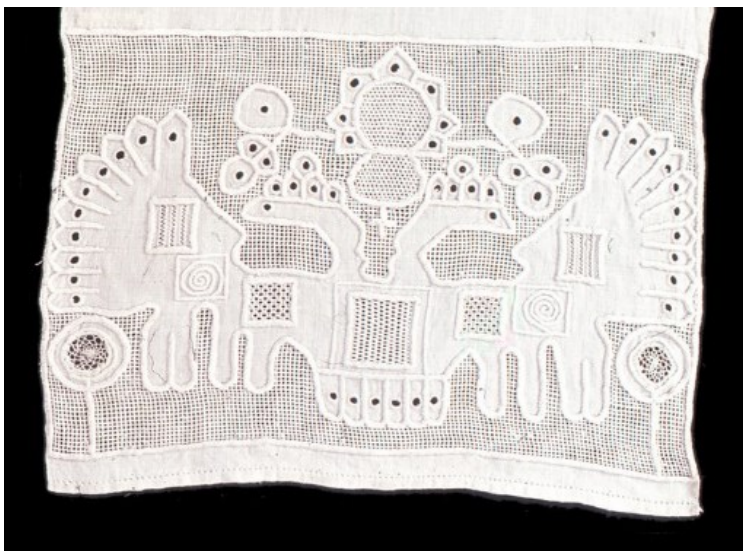
Kuva 4: Käspaikka OKM3444:16. 1800–1900-lukujen taite, 169 x 40,3 cm, Suomen ortodoksinen kirkkomuseo Riisa, Kuopio.

Perustan analyysini seuraavilla sivuilla esiteltäviin kuviin, joista kaikki edustavat suomalais-ugrilaista kansanperinnettä. Kuvan 5 permiläiselle kotkalle on ominaista suuret siivet ja pyrstö, johon sulat on eritelty selkeästi. Sulkien erittely ei ole ominaista käspaikkojen kuvituksessa, mutta sulkien kärjet saatetaan kuvata pyrstön alareunassa ja siipien reunoissa aaltokuviona, niin kuin kuvissa 5, 6 ja 8. Kuvassa 6 olevan kotkan pää on jakautunut kahdeksi tehden siitä kaksoiskotkan. OKM3444:16 linnun pää on jakautunut paljon vähemmän kuin kuvassa 6, mutta enemmän ja selkeämmin kuin kuvan 8 kaksoiskotkalla. Sireliuksen Karjalainen lintu (kuva 7) eroaa hyvin paljon muista kuvista, koska siinä linnulla ei ole mitään linnulle tyypillisiä piirteitä, kuten nokkaa, selkeitä siipiä tai jalkoja. Kuvassa 7 on vain muoto, jolle on annettu symbolinen merkitys lintuna. Kuvan 7 linnun yksinkertaistettu muoto osoittaa, että käspaikoissa oleva lintuaihe ei välttämättä tarvitse linnulle ominaista muotoa, kuten nokkaa, vaan vartalon ja siipien läsnäolo riittää. Myös kuvan 8 kaksoiskotkalta puuttuu linnuille tyypillisiä ominaispiirteitä. Siinä on selkeästi kuvattuna siivet ja pyrstö, jotka tuovat sille linnun muodon, mutta yksityiskohtia ei ole. Pään jakautuminen kahdeksi, on hyvin pieni, eikä päässä ole nokkaa, niin kuin ei käspaikan OKM3444:16 kaksoiskotkassakaan. Kuvan 8 kaksoiskotkan tunnistaminen ei perustu pelkkään muodon ymmärtämiseen, vaan pitää tuntea käspaikkojen alueellisia kuva-aiheita ja niiden

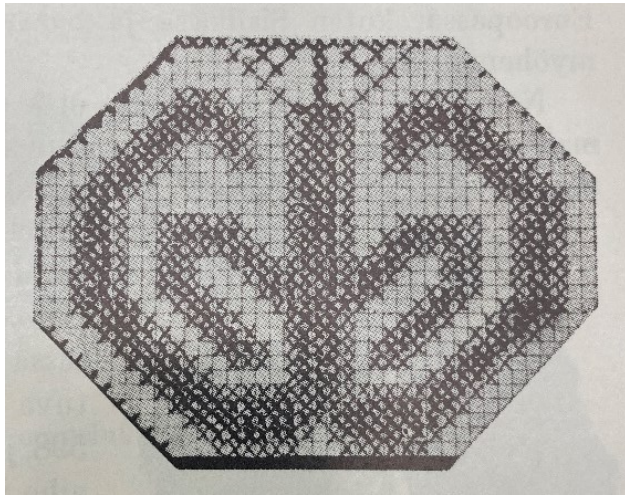
merkityksiä. Näiden kuvien pohjalta olen päätellyt käsipaikan OKM3444:16 kuva-aiheen esittävän kaksoiskotkaa. Kuva-aiheen tunnistaminen on lähtenyt muodon tunnistamisesta ja vertailusta samankaltaiseen aineistoon. Päätöstä kuva-aiheen nimeämiseksi kaksoiskotkaksi on näiden lisäksi tukenut alueen kuvatyypin tuntemus ja ymmärrys kaksoiskotkan merkityksestä paikallisissa kulttuureissa.

Kuva 5: Kuparikotka, 500 eaa. Perm, Ural, komien asuinalue. Wittkower 1987, 23, kuva 19, kuva: Charlotte Westbrook.

Kuva 6: Käsipaikka SU5439:112, aiheena kaksipäinen kotka. Ennen 1944, Itä-Karjala. Suomen Kansallismuseo CC BT 4.0. Haettu 9.4.2023: <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.961714D348EC68BD12990A86354B8F1C?sid=2925492694&imgid=2>.

Kuva 7: Linnun kuva, Karjala. Sirelius, 1989, 459, kuva 592.

Kuva 8: Käspaikka SU5439: 24, ennen 1944, Itä-Karjala. Suomen kansallismuseo CC BY 4.0. Haettu 2.4.2023: <https://www.finna.fi/Record/museovirasto.D1AAAA36F13803CB4E3AE89F7010E1CB?sid=2925492694>.

4 PÄÄTÄNTÖ

Maailma on täynnä kuvia ja symboleja, jotka kaikki saavat merkityksen siinä hetkessä, kun niitä katsomme. Symbolit ja niiden ymmärtäminen ajatellaan olevan vain oppineille varattua suurta tietoutta, jonka voi ymmärtää vasta vuosien opiskelun jälkeen. Arkaaisten symbolien kohdalla ei kuitenkaan ole tästä kyse. Arkaaiset symbolit, joita tavataan myös käspaikoissa, ovat hyvin lähellä ihmistä, sillä ne on otettu lähiympäristöstämme. Nykyihminen ei välttämättä kuitenkaan tunne näitä ennen jokapäiväisen ympäristömme kuva-aiheita, sillä kaupungistuminen ja teknologia ovat vieraannuttaneet meidät osasta vanhoja perinteitämme. Survo ajattelee, että 1900-luvulla kirjontakuviot menettivät sekä merkityksensä että käyttöyhteytensä ja pelkkään tekstiin perustuva symbolisuus tuli niiden sijasta ajankohtaiseksi¹²⁰. Petri Vuojalan mukaan ihmisiltä on ”riistetty mielekkään elämän kannalta välttämätön symbolinen muistivara¹²¹. Tämän tutkielman tarkoitus on ollut tuoda takaisin näiden arkaaisten luon-toaiheiden ymmärrystä.

Meurmanin kokoelman Venäjän Karjalaisissa käspaikoissa on suosittu luonnosta johdettuja kuvioita. Aineistossa kuvataan monia erilaisia puu- ja lehtikuvioita ja koristeellisia kukkia, kuten ruusuja ja liljoja. Näiden lisäksi erityiseen asemaan kuva-aiheista nousevat linnut. Niitä ei esiinny monissa aineiston käspaikoissa, mutta niiden merkitys karjalaisessa kulttuurissa on hyvin olennainen. Kukkilinnun esiintyminen niin täytekoristeena kuin varsinaisena kuva-aiheena näkyy myös aineistossa. Tutkimuksessa selvitettiin kahden epävarman kuva-aiheen alkuperää. Niiden pääteltiin esittävän erilaisia lintuja, OKM3444:26 päättä taaksepäin heittävää kukkilintua ja OKM3444:16:sta kaksoiskotkaa. Molempien kuva-aiheiden selvitys perustuu perinteisistä karjalaisista kuvatyypeistä kertovaan kirjallisuuteen ja kuvien vertailuun.

¹²⁰ Survo 2014, 232.

¹²¹ Vuojala 2015, 234.

Käspaikat ja niiden kuva-aiheet ovat hyvin laaja tutkimusalue, josta olisi hyvä saada enemmän suomenkielistä tutkimusmateriaalia kuin mitä nyt on tarjolla. Mahdollisia aiheita tällekin tutkielmalle oli käspaikkojen piirissä valtavasti ja sanottavaa enemmän kuin aikaa ja tilaa. Tulevaisuudessa tutkimusten kannattaa mielestäni syventyä yksittäisten alueiden käspaikkoihin tai johonkin tiettyyn kuvatyyppiin, koska perustietoa käspaikoista on jo paljon saatavilla. Hyviä tutkimusaiheita olisi esimerkiksi ”mitä luontoon ja maailmankaikkeuteen liittyviä symboleja löytyy käspaikkojen geometrisista kuvioista” tai syventyminen käspaikkojen lintuaiheisiin. Vaikka käspaikkoja on tutkittu paljon, on niissä vielä paljon tutkittavaa ja löytämättömiä merkityksiä.

LÄHTEET

Alkuperäisaineisto

Suomen ortodoksinen kirkkomuseo Riisa

Käspaikkakokoelma OKM3444:1-3444:71/1-5

- Luetteloinnin tehnyt Leena Säppi tammi-helmikuussa 2022
- Valokuvat: Riisa, 2022
 - o Leena Säppi
 - o Ilona Pelgonen
 - o Tiia-Maria Hallikas

Kuvat ja tarkemmat tiedot liitteissä. Valokuvien kaikki oikeudet kuuluvat Suomen ortodoksiselle kirkkomuseo Riisalle.

Tutkimuskirjallisuus

- Aapala, Kirsti. "Ovatko kapiot valmiina?". Kotimaisten kielten keskus. Julkaistu alun perin *Helsingin Sanomien* Kieli-ikkunassa 18.8.1998. Haettu: 6.6.2023. https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/kieli-ikkuna_%281996_2010%29/ovatko_kapiot_valmiina
- Autio, Eero. "The Permian Animal Style". *Folklore: Electronic Journal of Folklore* nro. 18/19 (2001): 162–86. <https://doi.org/10.7592/FEJF2001.18.permian>.
- Aydemir, Johanna. "Ryijy siirtää taidon taiteeksi." Teoksessa *Suomalaiset käsityöaarteet. 1: pitsejä, pistoja ja peittoja*, toimittaneet Aydemir, Johanna, Anja Aalto, Ullamaija Hänninen, Hilikka Opas, Seija Heinänen, Marja Anttila, Päivi Fernström, Outi Honkimaa ja Suvi Kettula, 32–73. Helsinki: WSOY, 2012.
- Castrén, Paavo, Leena Pietilä-Castrén, Ria Berg & Tiina Tuukkanen. *Antiikin käsikirja*. Helsinki: Otava, 2000.
- Fursova, E. F. "Ornithomorphic Symbols in the Traditional Peasant Culture of the Ob Basin, Baraba and Kulunda Steppes, and the Altai (Late 19th - Early 20th Centuries)." *Archaeology, Ethnology & Anthropology of Eurasia* 26, nro. 2 (2006): 126–36.
- Fursova, E. F. & Maria Vasekha. "Floral Designs on Sacrificial Towels from an Old Believers' Prayer House". *Archaeology, Ethnology & Anthropology of Eurasia* 48, nro. 4 (2020): 125–34.
- Frie, Adrienne C. "Insignia of Power: Bird Imagery on Artefacts of Hierarchy and Ritual in Iron Age Dolenjska (SE Slovenia)". *Documenta Praehistorica* 45 (joulukuuta) (2018): 166–79. <https://doi.org/10.4312/dp.45.13>.
- Fält, Katja. "Puuta pitkin taivaaseen". Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2003.
- Ginzburg, Carlo. *Clues, Myths, and the Historical Method*. Kääntänyt englanniksi John and Anne C. Tedeschi. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989.

- Heikkilä-Palo, Liisa, Annikki Lukkarinen & Valamon luostari, toim. *Käspaikat: pyhäiset pyyhkiät*. Heinävesi: Valamon luostari, 1995.
- Kelly, Mary B. "Käspaikka - esihistoriallisen symbolinperinnön kantaja." Teoksessa *Käspaikka: muistiliina*, toimittaneet Leena Säppi & Lauri Oino. Kääntänyt suomeksi Kirsti Knox, 8-37. Helsinki: Maahenki, 2010.
- Komulainen, Terttu. "Kirjontatavat." Teoksessa *Karjalainen käspaikka*, toimittaneet Terttu Komulainen & Varpu-Leena Tirronen, 19-38. Joensuu: Pohjois-Karjalan maatalouskeskus, 1979.
- Komulainen, Terttu. "Kuvioaiheet." Teoksessa *Karjalainen käspaikka*, toimittaneet Terttu Komulainen & Varpu-Leena Tirronen, 39-52. Joensuu: Pohjois-Karjalan maatalouskeskus, 1979.
- Komulainen, Terttu & Varpu-Leena Tirronen, toim. *Karjalainen käspaikka*. Joensuu: Pohjois-Karjalan maatalouskeskus, 1979.
- Komulainen, Terttu. *Käspaikkojen tekniikat*. Kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita/Joensuun yliopisto 11. Joensuu: Joensuun yliopisto, 1989.
- Kosmenko, Anna Pavlovna. *Karel'skoe narodnoe iskusstvo: izobrazitel'noe tvorcestvo = Karjalan kansantaidetta: karjalaisten kuvataide*. Petrozavodsk: Petroskoi: Izdatel'stvo "Kareliä", Karjala-kustantamo, 1977.
- Kuusamo, Altti. *Tyylistä tapaan: semiotiikka, tyyli, ikonografia*. Helsinki: Gaudeamus, 1996.
- Lempiäinen, Pentti. *Kuvien kieli: vertauskuvat uskossa ja elämässä*. Helsinki: WSOY, 2002.
- Lu, Yuxia & Wang Yuyun. "An Exploration of the Artistic Forms and Cultural Connotations of Russian Folk Embroidery." *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, vol. 142. 4th International Conference on Education, Language, Art and Inter-cultural Communication (ICELAIC 2017). CC BY-NC.
- Lukkarinen, Annikki. *Käspaikka =: The Karelian ritual cloths*. Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen tutkimuksia 10, toimittanut Sinikka Mäntylä. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1982.
- Lukkarinen, Annikki. "Piirteitä Itä-Karjalan kirjontaperinteestä." Teoksessa *Itse tuon sanoiksi virkki: Aunus - Viena. 4: Itä-Karjalan käsitöiden ja kylien perinteellistä kauneutta*, toimittaneet Dölle, Sirkku & Tyyne-Kerttu Virkki -säätio, 11-19. Helsinki: Tyyne-Kerttu Virkki -säätio, 1989.
- Lukkarinen, Annikki. "Käspaikka." Teoksessa *Käspaikat: pyhäiset pyyhkiät*, toimittaneet Heikkilä-Palo, Liisa, Annikki Lukkarinen & Valamon luostari, 8-45. Heinävesi: Valamon luostari, 1995.
- Mikkilä, Katri & Maija-Leena Seppälä. *Vanha suomalainen pistokirjonta*. Helsinki: WSOY, 1980.
- Ockenström, Lauri & Fält, Katja. "Ikonografia." Teoksessa *Taidetta tutkimaan: menetelmiä ja näkökulmia*, Kustannus/JYY julkaisusarja 86. , toimittaneet Annika Waenerberg ja Satu Kähkönen, 189-208. Kampus Kustannus/JYY julkaisusarja 86. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 2012.
- Ortodoksi.net. "Vanhauskoiset". Viimeksi muokattu 9.1.2010. Haettu: 2.4.2023. <https://www.ortodoksi.net/index.php/Vanhauskoiset>.

- Panofsky, Erwin. "1. Introductory §1." Teoksessa *Studies In Iconology: Humanistic Themes In The Art Of The Renaissance*, 3-17. New York: Routledge, 1967.
<https://doi.org/10.4324/9780429497063>.
- Piironen, Erkki. "Käspaikka kirkollisessa käytössä." Teoksessa *Käspaikat: pyhäiset pyyhkiöt*, toimittaneet Heikkilä-Palo, Liisa, Annikki Lukkarinen & Valamon luostari, 46-60. Heinävesi: Valamon luostari, 1995.
- Pouta, Jyrki. "Punainen väri." *Ikonimaalari: Teemana punainen*, nro. 1 (2011): 8-17.
- Pyykkönen Hannu & Petja. Ortodoksi.net. "Epitrakiili". Viimeksi muokattu 19.3.2009. Haettu: 2.4.2023. <https://www.ortodoksi.net/index.php/Epitrakiili>.
- Ranta, Sirkka-Liisa. "Peitteet, seinävaatteet ja kodikkuuden aatteet." Teoksessa *Tiltun kapiot: iittiläinen käsityöperinne*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 884, toimittanut Sanna Kaisa Spoof, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Anna Puusniekka. "KvaliMOTV - Aineisto- ja teorialähtöisyys". KvaliMOTV, 2006. Haettu: 9.4.2023.
https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html.
- Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari. "Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus?" Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. I: Metodien valinta ja aineiston keruu virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, toimittaneet Juhani Aaltola & Raine Valli, 189-200. Jyväskylä: PS-kustannus, 3. uudistettu painos, 2010.
- Sirelius, Uno Taavi. "Säilyneet ryijyt, 1695-1870." Teoksessa *Suomen ryijyt: tekstiilihistoriallinen tutkimus*, 32-230. Helsinki: Erika-kirjat, 1988.
- Sirelius, Uno Taavi. "Taideteollisuus ja Ornamentiikka." Teoksessa *Suomen kansanomaista kulttuuria: esineellisen kansatieteen tuloksia. II*, 429-491. Helsinki: Otava, 1989.
- Strum, Päivi. "Kasvit ja eläimet ikonitaiteessa." Teoksessa *Flora ja Fauna: kasvi- ja eläinaiheita ortodoksisen kirkon esineistössä*, kirjoittaneet Leena Säppi & Päivi Strum, 102-195. Helsinki: Maahenki, 2008.
- Suomisanakirja. "Antropomorfinen". Haettu: 2.4.2023.
<https://www.suomisanakirja.fi/antropomorfinen>.
- Survo, Vera. "Kirjottua historiaa." Teoksessa *Rajantakaista Karjalaa*, Kulttuurien museon näyttelyjulkaisu 4, toimittaneet Lehtinen, Ildikó, Emma Holmström & Anniina Hopeala, 156-163. Helsinki: Kulttuurien museo, 2008.
- Survo, Vera. "Mythologems of Embroideries: on Karelian Sources." Teoksessa *Mythic Discourses: Studies in Uralic Traditions*, toimittaneet Anna-Leena Siikala & Eila Steoanova, 328-352. Helsinki: SKS, 2012.
- Survo, Vera. "3. Классификация орнамента и семантика образов." Teoksessa *Образы вышивки и обрядовая семантика текстиля в традициях Карелии; Kirjonta ja tekstiilien riittisemantiikka Karjalan perinteessä*, Väitöskirja, Kansatieteellisiä tutkimuksia Helsingin yliopistossa 18, 63-103. Helsinki, Helsingin yliopisto, 2014. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/42529>.
- Survo, Vera. "Tiivistelmä." Teoksessa *Образы вышивки и обрядовая семантика текстиля в традициях Карелии; Kirjonta ja tekstiilien riittisemantiikka Karjalan perinteessä*, Kansatieteellisiä tutkimuksia Helsingin yliopistossa 18, 230-233.

- Helsinki, Helsingin yliopisto, 2014.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/42529>.
- Säppi, Leena. "Flora ja fauna kirkkotekstiileissä." Teoksessa *Flora ja Fauna: kasvi- ja eläinaiheita ortodoksisen kirkon esineistössä*, kirjoittaneet Leena Säppi & Päivi Strum, 8–101. Helsinki: Maahenki, 2008.
- Säppi, Leena & Korhonen, Ritva. "Käspaikkoja eri tekniikoilla toteutettuina." Teoksessa *Käspaikka: muistiliina*, toimittaneet Leena Säppi & Lauri Oino, 38–219. Helsinki: Maahenki, 2010.
- Säppi, Leena. "Käspaikan monet tehtävät kirkossa." Teoksessa *Käspaikka: muistiliina*, toimittaneet Leena Säppi & Lauri Oino, 220–243. Helsinki: Maahenki, 2010.
- Säppi, Leena & Lauri Oino, toim. *Käspaikka: muistiliina*. Helsinki: Maahenki, 2010.
- Säppi, Leena & Ilo Pelgö. *Ruusuja ja unikoita: kirjottuja aarteita Valamon luostarista*. Heinävesi: Valamon luostari, 2018.
- Tieteen termipankki. "arkaainen". Viimeksi muokattu 9.11.2018. Haettu: 2.4.2023.
<https://tieteen termipankki.fi/wiki/Nimitys:arkaainen>.
- Tirronen, Varpu-Leena. "Materiaali ja sidos." Teoksessa *Karjalainen käspaikka*, toimittaneet Terttu Komulainen ja Varpu-Leena Tirronen, 3. Joensuu: Pohjois-Karjalan maatalouskeskus, 1979.
- Tirronen, Varpu-Leena. "Koko ja nimityksiä." Teoksessa *Karjalainen käspaikka*, toimittaneet Terttu Komulainen ja Varpu-Leena Tirronen, 3–5. Joensuu: Pohjois-Karjalan maatalouskeskus, 1979.
- Tirronen, Varpu-Leena. "Käyttö ja siihen liittyvää tapaperinnettä." Teoksessa *Karjalainen käspaikka*, toimittaneet Terttu Komulainen & Varpu-Leena Tirronen, 7–18. Joensuu: Pohjois-Karjalan maatalouskeskus, 1979.
- Vuojala, Petri. "Aby M. Warburg ja vastavirran taidehistoria." Teoksessa *Ajatuksia tutkimiseen, Metodisia lähtökohtia*, toimittaneet Toivo Salonen ja Seppo I. Sotasaari, 202–253. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2015.
- Väisänen, Liisa. "Keskiaika – symbolit muototutuvat." Teoksessa *Kristilliset symbolit: ikkuna pyhään*, toinen painos, 67–108. Helsinki: Kirjapaja, 2011.
- Waenberg, Annika. "TAIA1102 Merkityksenanto -luento". Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 5.11.2019.
- Wittkower, Rudolf. "Eagle and Serpent." Teoksessa *Allegory and the Migration of Symbols. The Collected Essays of Rudolf Wittkower*, 16–44. Lontoo: Thames and Hudson, 1987.
- Yefimova, L. & R. Belogorskaya. *Russian Embroidery and Lace*. Kääntänyt englanniksi Alexandra Ilf. Lontoo: Thames and Hudson, 1987.

LIITTEET

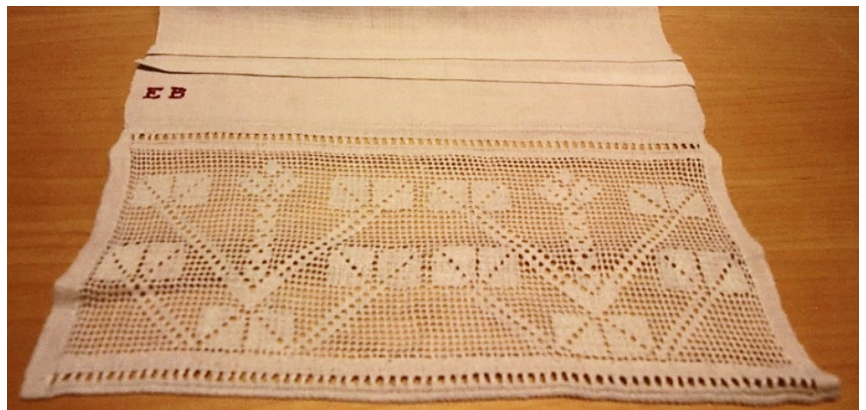
Käspaikka: OKM3444:1

- Venäjän Karjala
- 1800-1900-lukujen taite
- 149 x 35 cm
- revinnäinen
- kannuksenpyöriä ja alapitsissä kukkia

Käspaikka: OKM3444:3

- Venäjän Karjala
- 1800-1900-lukujen taite
- 226 x 39,5 cm
- revinnäinen
- kaksi elämänpuuta

Käspaikka: OKM3444:4

- Venäjän Karjala
- 1800-1900-lukujen taite
- 172 x 42,5 cm
- revinnäinen
- kasviköynnös

Käspaikka: OKM3444:5

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alku
- 220 x 37 cm
- revinnäinen
- kaksi elämänpuuta ja alapitsissä kannuksenpyöriä

Käspaikka: OKM3444:6

- Venäjän Karjala
- 1800–1900-lukujen taite
- 202 x 37 cm
- revinnäinen
- kukka- ja lehtiköynnös, alapitsissä lehtikuvio

Käspaikka: OKM3444:7

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alku
- 200 x 37,3 cm
- revinnäinen
- tolppa, jonka päässä kukkilintu, tolpan molemmin puolin ylöspäin nousevia oksia

Käspaikka: OKM3444:8

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alku
- 122 x 41 cm
- revinnäinen
- elämänpuu

Käspaikka: OKM3444:11

- Venäjän Karjala
- 1800-1900-lukujen taite
- 222 x 42,5 cm
- revinnäinen
- kasviornamentiikka, keskimmaisessä friisissä akantinlehdet, alapitsissä meanderi ornamentti

Käspaikka: OKM3444:15

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alkupuoli
- 214 x 39,5 cm
- revinnäinen
- kukkia ja lehtiä, alapitsissä vinoneliöitä ja sydämiä

Käspaikka: OKM3444:16

- Venäjän Karjala
- 1800-1900-lukujen taite
- 169 x 40,3 cm
- revinnäinen
- kaksoiskotka

Käspaikka: OKM3444:17

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alkupuoli
- 244 x 37 cm
- revinnäinen
- kolme kukkaoksa lehtineen, alapitsissä kukkia ja lehtiä

Käspaikka: OKM3444:19

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alkupuoli
- 172 x 42 cm
- revinnäinen
- ruusuista ja lehdistä koostuva ornamentti, alapitsissä kolme isoa ruusun kukkaa

Käspaikka: OKM3444:23

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun puoliväli
- 258 x 38,5 cm
- pitsikoristelu
- kasviornamentiikka

Käspaikka: OKM3444:25

- Venäjän Karjala
- 1900-luku
- 250 x 38 cm
- pitsikoristelu
- ylemmässä pitsissä viisi 8-terälehtistä kukkaa, alemmassa pitsissä erilaiset viisi 8-terälehtistä kukkaa, joissa suuri keskusta

Käsipaikka: OKM3444:26

- Venäjän Karjala
- 1800-1900-lukujen taite
- 238 x 41 cm
- ristipistokirjonta
- kolme elämäpuuta, joiden päissä kukkilinnut, alafriisissä vuorotellen kukkilintuja ja kasveja

Käsipaikka: OKM3444:28

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alkupuoli
- 283 x 33,2 cm
- ristipistokirjonta
- geometrinen ornamentiikka punaisella, alapitsissä lehtiornamentiikka

Käsipaikka/Tekstiili, jossa käytetty käsipaikan päitä: OKM3444:29

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alku
- 122 x 72 cm
- ristipistokirjonta
- ylä- ja alafriisissä
- vuorotellen kukkilintuja ja kasveja, keskifriisissä kolme elämänpuuta, joista keskimmaisessä kaksi isoa lintua

Käsipaikka: OKM3444:30

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alkupuoli
- 159 x 33 cm
- ristipistokirjonta
- ylimpänä kolme kukkilintua,
- ylä- ja alafriisissä kukkaornamentti, keskifriisissä lehtiornamentti

Käspaikka: OKM3444:46

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alkupuoli
- 196 x 43,3 cm
- ristipistokirjonta
- marja- lehti ornamenttiikka,
alapitsissä ruusu-lehti-oksia

Käspaikka: OKM3444:52

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alku
- 219 x 40 cm
- erilaiset pistokirjonnat
- suuri kukka- ja lehtikuvio

Käspaikka: OKM3444:54

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun loppu
- 184 x 43,5 cm
- erilaiset pistokirjonnat
- unikko kimppu

Käspaikka: OKM3444:56

- Venäjän Karjala
- 1900-luvun alku
- 242 x 35 cm
- erilaiset pistokirjonnat
- 4 paria käsikkäin olevia ihmisiä ja reunoissa yhdet yksin, alempana parien väleissä yhteensä viisi kannuksenpyörää, alla viisi kukkaa, jotka kasvavat maasta, alempana kolme geometrisia kasvikuviota, joiden molemmin puolin kannuksenpyörät ja alimpana geometrinen raita

